

## ОЗАРБАЙЖОН ВА ЎЗБЕКИСТОН ФАРЗАНДИ МАҚСУД ШАЙХЗОДА

Темирова Мадина Тохир қизи

Тошкент давлат транспорт университети

"Транспорт тизимлари бошқаруви"

факултети 3-босқич талабаси

[vitaminkamadinka092@gmail.com](mailto:vitaminkamadinka092@gmail.com)

**Аннотация:** Ушбу мақолада, асосан, ўзбек халқ шоири Мақсуд Шайхзоданинг ўзига хос, серкирра ижод намуналари таҳлилга тортилган.

**Калит сўзлар:** Феномен, ижод, қондош, санъат, адабиёт, муҳит, тарих, жараён, баҳо, оригинал, бетакрор.

Ўз замонасида ўзбек миллатига қондош бўлган озарбайжон наслидан бўлган, кейинчалик ўзбек заминиде яшаб, ўзбек халқининг, нафақат, севимли шоири, драматурги ва забардаст олими сифатида машхур бўлган Мақсуд Шайхзода 1908 йили Озарбайжоннинг Ганжа вилоятига қарашли Оқтош шаҳрида, зиёли оилада таваллуд топди. Унинг отаси, ўзи моҳир шифокор бўлишига қарамай, санъат ва адабиётга ўзгача меҳр қўйган, тарих, фалсафа фанларини ҳам чуқур билимдони эди. Бир сўз билан айтганда, ўта қизиқувчан ва турли хил соҳа вакиллари билан турли хил масалаларда баҳслаша оладиган, томмаънодаги зиёли эди. Мақсуд Шайхзода ана шундай муҳитда тарбия топди ва яхши устозлар қўлида билим олди. У ўз оиласида, ёшлик чоғларидаёқ Низомий Ганжавий, Фирдавсий, Навоий, Ғузулий, Пушкин, Шекспир каби буюк ёзувчиларнинг ҳаёти ва ижоди ҳақидаги суҳбатларни эшитиб вояга етди ва адабиётга қизиқиши ортди. Мақсуд Шайхзода ўрта мактабни тамомлагандан сўнг, 1921 йили Боку шаҳридаги “дорулмуаллимин”да таҳсил олади. Ўқишни мувафакқиятли тугатгач, илк бора, Доғистоннинг Дарбанд ва кейинчалик Бўйноқ шаҳарларидаги мактабларда муаллим бўлиб фаолият юритади. Табиатан ўта қизиқувчан ва ўткир билимга эга бўлган Мақсуд, ёш бўлишига қарамай, 1926-йили “Миллий фирқа” ташкилотига аъзо бўлади ва мусовотчилар ҳаракатининг фаол иштирокчиси сифатида 1928-йили ҳибсга олиниб, Тошкентга сургун қилинади. Ушбу воқеалар сабаб, Мақсуд Шайхзода умрининг охиригача Тошкентда яшаб, ижод билан машғул бўлади. Замоннинг ҳар қандай таъкиб ва таҳқирлари Мақсудни ҳам четлаб ўтмади, бироқ, шунга қарамай, бутун бир умри давомида ўзбек халқига ўзига хос садоқати ва ўлмас ижоди билан хизмат қилди. Унинг иккинчи ватани бўлмиш Ўзбекистонга бир ижодкор фарзанд сифатида ўзидан серкирра, ранг-баранг, ўлмас адабий мерос қолдирди. У Тошкентдаги илк фаолиятини мактабда ўқитувчиликдан бошлади. Тезорада адабиётга бўлган қизиқиши ва ўзига хос бадиий санъатга бўлган иштиёқити фаоли “Шарқ ҳақиқати”, “Қизил Ўзбекистон”, “Ёш ленинчи” газеталарида ишлади. Бу орада ўзбек шоир ва ёзувчилари билан дўстлашди. Ўтазеҳли бўлган Мақсуд рус тилини мукамал билоғони эди ва шунга қарамай ўзбек тилида қандайдир озарбайжонча акцент билан гапирарди. Унинг кўнғирокдай жарангдор ва ёқимли овози бор эди. У нутқ сўзлаганда ёки минбарга чиқиб шеър ўқиганда

барчани ўзига маҳлиё қилиб оларди. Унинг дунёқараши кенг бўлганлигидан нутқи жуда равон эди, вақтида керагини топиб гапирар ва сўзлаганда ҳам оддий инсон, ҳам ижодкор бир олим сифатида, сўз ва ибора, мақол ва маталлардан унумли фойдалана олар, шунинг учун ҳам унинг нутқи тингловчиларини зериктириб қўймас эди. 1929 йили илк бора шоирнинг ўзбек тилида ёзилган шеъри “Шарқ ҳақиқати” газетасида чоп этилди Шундан кейин шоирнинг “Ўн шеър”, кейинчалик “Ундошларим”, “Учинчи китоб”, “Жумҳурият” каби тўпламлари нашрдан чиқди. Мақсуд Шайхзоданинг шеърлари ўз даврида ўзбек халқининг ўзига хос қахрамонликлари, душман билан олиб борган мардона кураши ва жанглари, орзулари ва бахти, озодлиги ва дўстликни мадҳ этувчи мотивларга бойлиги билан ҳам биз учун аҳамиятлидир. У, бизнингча, Ўзбекистонда шунчаки яшамади, балки ушбу заминга ўзини фарзанд деб билди. Бир фарзанд сифатида фарзандлик бурчини аъло даражада бажарди. У замон билан, Ўзбекистон деган диёр билан ҳамнафас бўлиб яшади. Ўз асарларида инсонийликни, инсонга хос фазилатларни, руҳий кечинмаларни, одамийликни тараннум этди. Ҳаёт воқеликлари, замона кишилари руҳиятидаги ўзгаришлар ва ҳолатларни яратган бетакрор образлари орқали ифодалаб бера олди. Унинг шеъриятидаги асосий образлар (Вақт, Манзил, Суръат, Сафар, Карвон, Харита, Йўл) инсонларни фалсафий мушоҳадага чорлаб туради ва чуқур ўйга толдиради. Ўтаётган умр карвони, ўткинчи ҳаётнинг тарихга айланиши, вақтнинг инсон ҳаётидаги аҳамияти, йўлнинг бетакрорлиги ва гўзал орзулар рўёби инсониятни саодатга элтиши ҳақидаги теран фикрлар осонгина шеърий сатрларга ўчади. Баъзан, ўзига хос бетакрор мисралар, шеърхонни ўйлантириб қўяди. Яна мушоҳадага чорлайди. Шоир яратган “мўъжиза”, у қўллаган “образ яратувчи сўз” хайратни оширади: “Ернинг юрак тепишидан бўлсам хабардор! Бунинг учун кулок керак худди Ой қадар!” Инсон тасаввурига сиғиши қийин бўлган фикрлар туйғуси, ҳар қандай инсонга хос бўлмаган, ўзига хос, илоҳий туйғу. Ана шундай туйғулар силсиласини кузатамиз шоир ижодида. “Ер”нинг юрак уришини “Ой” қадар кулоғи билан шоирнинг ўзидан бўлак, бошқа инсонлар ҳам сеза олиши мумкинмикан, аслида. Ушбу сатрлар шоирнинг мушоҳадага бой, бетакрор ҳаёлот одами ва чексиз тасаввур эгаси эканлигидан далолат беради. Ўзбекона сатрларни ўқиганимиз сари шоирнинг ҳақиқий ўзбек шоири эканлигига яна бир бор амин бўламиз. Ижодкор тунни кузатар экан, туннинг қаролигини ўзига хос ўлчовлар билан аниқлашга интилади ва шундай сатрларда ўзига хос йўсинда ифодалайди: “Шунча қуюқ эди тунги қоронғу, Ҳовучлаб кафт ичра сиккилик гўё”. Мақсуд Шайхзода ўзбек шоирларидан Ойбек ва Ғофур Ғуломлар билан дўстлашди. Улар билан доимий мулоқотда бўлди. Улар Мақсуд Шайхзода билан нафақат адабиётга бўлган қизиқиш ва бадиий ижод билан боғлиқ масалаларда, балки ҳаётда ҳам яқин дўст ва маслакдош бўлиб қолдилар. Шоирнинг энг оғир пайтларида ҳам, ҳар қандай ҳолатда қўлловчи бўлдилар, ундан воз кечмадилар. Айниқса, серкирра истеъдод соҳиби бўлган ижодкор, шеърлар, дostonлар билан бирга юксак баддий маҳорат билан драмалар ярата олди. Тўғри, шоир умрининг охириги пайтларида ёзишга киришган, бахтга қарши, тугалланмай қолган асарлари ҳам бўлди. Бироқ, унинг “Мирзо Улуғбек”, “Жалолиддин Мангуберди” каби шеърий драмалари билан бир қаторда, дoston ва шеърий тўпламлари, ўзбек миллатининг ўлмас маънавий меросига айланиб қолганлиги муболаға эмасдир.

Шуни ҳам айтиш мумкинки, Ойбек ва академик шоир Ғофур Ғулом, ўз вақтида, “Жалолiddин Мангуберди”(1944) тарихий драмасига юксак баҳо берар эканлар, ижодкор ўз асарида юрт озодлиги йўлида жасорат кўрсатган Хоразм шоҳининг мўғул босқинчиларига қарши кураши тарихини аниқ ва бадиий образларда ҳаққоний тасвирлаб берганлигини таъкидлаганлар: “Тарихий жараённинг ҳақиқий мазмунини, унинг ички маъносини” очиб берган, “Композицияси пишиқ, драматик тўқнашувларга бой бир асар. Воқеалари жонли ва шиддатли равишда баён этилади 1945-йилда Ҳамза номидаги ўзбек давлат драма театрида сахна юзини кўрди. 1946-йилларда ушбу драмадан айрим парчалар “Армуғон” тўпламида босмадан чиқарилган. Кўп ўтмай асар сахнадан олиниб, Мақсуд Шайхзода эса қамалади. Унинг ушбу асарига ўтмиш идеаллаштирилган деган сиёсий айб кўйилади ва мол-мулки мусодара этилади. Буюмлар орасида ушбу тарихий драманинг қўлёзмаси ҳам бор эди. Қамокдан оқланиб қайтгандан сўнг муаллиф ўзи ёзган асар қўлёзмасини анча вақт қидириб сарсон бўлди ва ниҳоят, асарнинг бир нусхасини топишга муяссар бўлди. Асарнинг тўла матни шоир вафотидан сўнг илк бор унинг ватани-Боқуда озарбайжон тилида нашрдан чиқади. 1988-йилда эса “Боқий дунё” китобида ўзбек тилида нашр этилади.

### ***Адабиётлар:***

1. Устоз ижодкор. Методик-библиографик қўлланма. Т.: Алишер Навоий номидаги Миллий кутубхонаси нашриёти, 2008.
2. Мақсуд Шайхзода. Ҳаёти ва ижоди. Т.: Ўқитувчи, 1994.
3. Шайхзода Мақсуд. Мақсуд Шайхзода замондошлари хотирасида. Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1983.
4. Аҳмедов Ш. Шоирнинг икки тақризи. // Ўзбек тили ва адабиёти. - 2001, - №1.
5. Зокиров М. Ҳамиша ёдланган шоир. // Ўзбекистон овози. - 1993. - 8 январь.